JOURNAL OF TURKISH STUDIES
TÜRKLÜK BİLGİSİ ARAŞTIRMALARI
VOLUME 52
December 2019

Edited by - Yayınlayanlar
Cemal KAFADAR • Gönül A. TEKİN

FESTSCHRIFT IN HONOR OF ÖZER ERGENÇ
PART II

Guest Editor
Nil TEKGÜL

Editorial Board - Tahrir Heyeti
Cemal KAFADAR • Selim S. KURU • Günay KUT • Gönül A. TEKİN

Consulting Editors - Yardımcı Yazı Kurulu
N. AÇIKGÖZ muğla M. CANPOLAT ankara R. DANKOFF chicago P. FODOR budapest E. HARMANCI kocaeli C. KAFADAR cambridge, mass M. KALPAKLI ankara C. KURNAZ ankara A. T. KUT istanbul G. KUT istanbul G. NECİPOĞLU cambridge, mass M. ÖLMEZ istanbul Z. ÖNLER çanakkale K. RÖHRBORN göttingen W. THACKSTON, Jr. cambridge, mass S. TEZCAN ankara Z. TOSKA istanbul E. TRYJARSKI warsaw R. Wittmann İstanbul P. ZIEME berlin

JOURNAL OF TURKISH STUDIES
TÜRKLÜK BİLGİSİ ARAŞTIRMALARI
VOLUME 52
December 2019

Edited by
Cemal KAFADAR • Gönül A. TEKİN

FESTSCHRIFT IN HONOR OF ÖZER ERGENÇ PART II

Guest Editor
Nil TEKGÜL

Published at the Department of Near Eastern Languages and Civilizations
Harvard University
2019

TÜRKLÜK BİLGİSİ ARAŞTIRMALARI
JOURNAL OF TURKISH STUDIES
CİLT 52
Aralık 2019

Yayınlayanlar
Cemal KAFADAR • Gönül A. TEKİN

ÖZER ERGENÇ ARMAĞANI CİLT II

Yayına Hazırlayan
Nil TEKGÜL

Harvard Üniversitesi
Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümünde yayınlanmıştır
2019

Copyright © 2019 by the editors
All rights reserved
•
Bütün telif hakları yayınlayanlara aittir

Managing Editor of
JOURNAL OF TURKISH STUDIES
Günay KUT

Composer of the JOURNAL OF TURKISH STUDIES
İbrahim Tekin

Baskı:
ŞEN YILDIZ YAY. MATBAACILIK LTD. ŞTİ.

Library of Congress Catalog Card Number 70-131003
ISSN: 0743-0019

Cover design and background • Kapak düzeni
By Sinan AKTAŞ
Tughra, Mehemmed II (1481)
Aşık Paşa : Garib-nâme (Sül. Ktp. Lâleli 1752 vr. 238[a])

İÇİNDEKİLER

Özer ERGENÇ'in Özgeçmişi I

Özer ERGENÇ'in İdari ve Akademik Etkinlikleri III

Özer ERGENÇ'in Seçilmiş Yayınları IV

Yunus KOÇ Osmanlı Şehrine Bütüncül Bir Yaklaşım ya da Özer Ergenç'te Tarih Metodolojisi 1

Özer ERGENÇ'in Hayatından Kesitler 33

MAKALELER

Eugenia KERMELI Law and Justice in an Ottoman Aegean Island 45

Burcu KURT Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kauçuk Sanayinin Kuruluşu ve Gelişimi 67

Günay KUT Lugaz Mecmuaları 87

Ahmet Yaşar OCAK Alevi İcazetnameleri Yahut Dedelik Kurumunun İnşa ve Meşruiyyet Belgeleri (Diplomatika açısından kısa bir tecrübe) 101

Yusuf OĞUZOĞLU Osmanlı Taşrasındaki Askeri Görevlilerin Reaya ile İlişkileri ve Sosyo-Ekonomik Durumları 123

Jülide ORAT 17. Yüzyılda İstanbul/Hasköy'de Eğin Ermenileri 141

Mustafa ÖZTÜRK 19. Yüzyılın Sonları ile 20. Yüzyılın Başlarında Beyrut ve Çevresi 161

Emine ŞAHİN Londra'da II. Abdülhamid'e Muhalif Bir Yayın: Civanpir'in Hürriyet'i 185

Tsutomu SAKAMOTO The Iranian Merchants of Istanbul and Their Protest of the 1892 Tobacco Concession 207

Mehmet ŞEKER Askerî Alanda Sıradışı Bir Hukuk Uygulaması: Üç Mezhepten Kazaskerler 223

İklil SELÇUK On Dokuzuncu Yüzyıl Mudanya Zeytin Üreticilerine Dair bir İnceleme 237

Kunihiro SHIDARA Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetinin İlk Kuruluşu ve Kurucuları 269

Hülya TAŞ "İş Erliği"nden "Subaşılık"a: Kariyer Basamaklarını Tırmanan Üsküdar Emini Timurhan Bey 291

Nil TEKGÜL "Razı Olmak, Şükran Duymak" Modernite Öncesi Dönemde Bir Duygu Topluluğu Olarak Osmanlı Mahalle Cemaati 323

Fırat YAŞA Bir Cinayetin Ardından: Bursa Kadı Mahkemesinde Çingeneler, Suç ve Töhmet 341

İsmail YAŞAYANLAR Yirminci Yüzyıla Girerken Trabzon'da Sağlık Hizmetleri: Hastaneler, Hekimler, Eczacılar 355

Ali YAYCIOĞLU Perdenin Arkasındakiler: Osmanlı İmparatorluğunda Sarraflar ve Finans Ağları Üzerine bir Deneme 375

Fikret YILMAZ Osmanlı Hanedanı, Kullar ve Korsanlar: Beşiktaş'ın Doğuşu ve İktidar Rekabeti (1534-1557) 397

Hasan YÜKSEL Artuklular'dan Cumhuriyet'e Güneydoğulu Bir Seyit Ailesi: Ezrakîler ve Şecereleri 427

In Memoriam: Turan ALPTEKİN, Eleazar BIRNBAUM Sevim KEKELİ and Fatma Tulga OCAK 457

Bir Cinayetin Ardından: Bursa Kadı Mahkemesinde Çingeneler, Suç ve Töhmet

Fırat YAŞA*

Özet:

Erken modern dönem Osmanlı tarihi yazımında şiddet, suç ve suçlular pek çok çalışmaya konu olmuştur. Genellikle darp, cinayet, fuhuş, tecavüz gibi vakaların tespiti, şüphelilerin sorgulanması, suçluların yakalanması, mahkemeye getirilmesi ve cezalandırılması çeşitli örnekler üzerinden ele alınmıştır. Bu çalışmada, 1560 yılı Bursa kadı mahkemesine konu olan pek çok cinayet davasından sadece biri üzerinde durulacaktır. Töhmet altında bulunan şüphelilerin olası masumiyeti ve iddia edilen suçların soruşturulması sürecinde onların nelere maruz kaldıkları çingeneler göz önüne alınarak değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Kadı, Çingene, Suç, Delil, Töhmet.

Abstract:

In the historiography of the early modern Ottoman history there are many studies on violence, crime, and criminals. These studies have generally dealt with various cases such as accusations of assault, homicide, prostitution, rape, as well as searches for criminals, delivery of suspects to court, and meting out of punishments. In this paper, I will focus on only one of the many homicide cases from records of the kadı court of Bursa for 1560. The possible innocence or guilt of suspects will be discussed as well as what they objected to as taking into consideration Gypsies in the process of investigation of their purported crimes.

Key Words: Ottoman Empire, Kadı, Gypsy, Crime, Proof, Suspicion of Guilt.

Giriş

Erken modern dönem Osmanlı şehirlerinde düzen ve asayiş, devleti temsil eden görevlilerin uyum içerisinde çalışması ile mümkündür. Mahkemede davanın görülebilmesi, suç üstü yapılması, suçluların yakalanması, verilen cezanın uygulanması konusunda kadı, subaşı ile iş birliği halinde çalışmaktadır. Kriminoloji biliminin ilgi alanına giren darp ve cinayet soruşturmalarını da subaşılar yürütmekte, delil toplayıp ve mahkemeye sunmaktadır.[1] Şehirde devlet otoritesini temsil eden bu

* Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, yasafirat@gmail.com.

1 Subaşı'nın yetki alanı için bkz. Muhammed Yazıcı, *XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Anadolu'da Kamu Düzeni ve Subaşılık Kurumu*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), 158-181; Mücteba İlgürel, "Subaşı", *DİA*, C. 37 (2009): 447-448; Uriel Heyd, *Studies in Old Ottoman Criminal Law*, (Glasgow-New York: Oxford University Press, 1973), 152; Ronald C. Jennings, "Kadi, Court, and Legal Procedure in 17th C. Ottoman Kayseri: The Kadi and the Legal System", *Studia Islamica*, sy. 48 (1978): 149-150; Amy Singer, *Kadılar, Kullar, Kudüslü Köylüler*, Çev. Sema Bulutsuz (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 34-35.

görevliler genellikle merkezde bilindik yerlerde otururlar. Zaten mahkemenin görüldüğü yer de kurumsal bir yapıdan ziyade *kadı*nın ikametgahı olan evidir. Bursa kadısı, muhtemelen şehrin merkezînde herkesin bildiği bir yerde oturmaktadır. Nitekim Ergenç'in, Bursa kadısının İbrahim Paşa Mahallesi'nde ikamet ettiği, orada bulunan İbrahim Paşa Hamamı'nın da *mahkeme hamamı* olarak bilindiği tespiti[2] söz konusu argümanı desteklemektedir.

Mahkemeye başvuran kişilerin sorunlarını şeri ve örfi hukuku göz önüne alarak çözümlemeye çalışan *kadı*nın[3] evlilik, boşanma, nafaka, mal-mülk satışından doğan anlaşmazlıkları nihai bir karara bağlaması, faili meçhul bir cinayet soruşturmasından kısmen daha basittir. Kalabalık bir grup önünde yaralama ya da öldürme vakalarında, olay mahallinin incelenmesi, mağdurun bedenindeki darp izleri/kesikler suçlunun tespitinde *kadı*nın işini kolaylaştırır. Cinayet kuytu bir yerde işlendiğinde ve tanıklık yapacak şahitler bulunamadığında soruşturma, mahkemenin gündeminde uzun süre kalabilmektedir. Böyle durumlarda maktulün yakınları, maktul ile aralarında husumet bulunan şüpheli olabilecek kişileri zan altında bırakabilmekte hatta hapsettirmektedir. Suçun ve suçlunun tespitinde töhmet[4], soruşturmanın boyutunu kısmen değiştirmekte, bazen katil ortaya çıkana kadar pek çok kişinin mağduriyet yaşamasına neden olmaktadır.

Osmanlı toplumunda itibar sahibi, güvenilir kişiler, davaların çözüme kavuşturulmasında bazen kilit rol oynayabiliyor bazen de suçun örtbas edilmesine aracılık ediyorlardı. Diğer yandan davalarda mahallelinin de etkili olduğu unutulmamalıdır. Çünkü mahallelinin, kişi ya da kişiler hakkındaki kanaati, dava seyrinin değişmesinde önemli bir faktördü. Ahlaki normlara uymayan, mahremiyetin sınırını aşan, insanlara zulmedip malını mülkünü gasp eden, eşkıyalık yapan kişilerin, yaşadıkları yerlerden sürülmeleri kararının alınmasında mahalle sakinlerinin kişi hakkındaki kanaatinin ne derece etkili olduğu, pek çok çalışmada ele alınmıştır.[5] Bu çalışmada, cinayet soruşturmasını ele almaktan ziyade toplumsal hafızada genellikle 'negatif' kodlanan çingenelerin kadı mahkemesindeki durumları incelenecektir. Yerleşik bir toplumda konargöçer hayat tarzını sürdüren söz konusu grubun sorunlarını ne sıklıkla mahkemeye taşıdıkları bilinmemektedir. Onların hak arayışı ile mi yoksa bölge sakinlerine sorun yaşattıklarından dolayı mı mahkemeye geldikleri, 1560 yılına ait Bursa kadı siciline yansıyan hükümler çerçevesinde ele alınacaktır. Ayrıca kendilerine suç isnat edildiğinde ya da başka bir deyişle hırsızlık, kavga, cinayet davalarında töhmet altında tutulduklarında onları kurtarmak amacıyla '*nefsine kefil*' olma durumunun da çingene toplumu için ne derece geçerli olduğu, sicillerdeki verilerden hareketle aydınlatılmaya çalışılacaktır.

---

2 Özer Ergenç, *16. Yüzyıl Sonlarında Bursa* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014), 31.

3 Halil İnalcık, "Osmanlı Hukuk Sisteminde Âdaletin Üstünlüğü", *Adalet Kitabı* içinde, ed. Bülent Arı, Selim Aslantaş (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2015), 164-165.

4 Töhmet, işlediği zan ve kuruntu olan henüz kesinlik kazanmamış suçtur. Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1995), 455. Ceza hukukunda, ispat edilmesi güç olan cinayet, hırsızlık gibi suçlarda töhmet uygulaması oldukça önemliydi. Töhmet derecesine göre zahir, zayıf ve batıl olabilirdi. Bkz. Fahrettin Atar, "Töhmet", *DİA,* C. 41 (2012): 274-275.

5 Özen Tok, "Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü (XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Kayseri Örneği)", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 18 (2005): 164; Cemal Çetin, "Osmanlı Toplumunda Mahalleden İhraç Kararları ve Tatbiki: Konya Örneği (1645-1750)", *History Studies*, sy. 6/6 (2014): 47.

I. Çamur At İzi Kalsın: Çingeneler ve Töhmet

Erken modern dünyanın marjinal grupları arasında yer alan çingeneler, Anadolu, Balkanlar, Avrupa, Ortadoğu olmak üzere pek çok bölgede yaşamaktaydılar. Kökleri Hindistan'a dayanan bu etnik grubun gittikleri yerlerde farklı isimlendirmelerle anılmalarına rağmen, haklarında oluşan kanaat pek değişmemekteydi. Öyle ki hırsızlık, dolandırıcılık, hile ve her türlü musibet onlarla anılıyordu.[6] Çoğu zaman 'istenmeyen' veya 'öteki' konumunda bulunan çingenelerin 16. ve 18. yüzyıllar arasında İngiltere, Fransa ve Lehistan'da katledilmeleri, ilgili devletlerin meclislerinde görüşülerek, karara bağlanmıştı.[7] Muhtemelen sürekli belirli bir bölgede yaşamamaları, toplumsal düzeni sağlayan kuralları göz ardı etmeleri, onların toplumlar ve devletler nezdinde istenmeyen zümreler olmalarına yol açmıştı.

16. yüzyılda dünyanın diğer bölgelerinde olduğu gibi Osmanlı Devleti sınırları içerisinde, Anadolu ve Rumeli'de çingeneler yaşıyorlardı. Rumeli, çingenelerin daha yoğun bulunduğu bir bölgeydi ve devlet himayesinde bir Çingene Sancağı dahi vardı.[8] Osmanlı Devleti bu grubun bir kısmını askerî sınıfa dahil edip görev ve sorumluluklar vermişti. Sarayda[9], yaya, müsellem ve geri hizmet kurumlarında çalıştırılarak sorun çıkarmalarının önüne geçilmişti.[10]

Askerî sınıfa mensup olmayan çingeneler hakkında Osmanlı toplumunda pek olumlu bir kanaat olduğu söylenemez. Çingeneler arasında yerleşik hayat süren, üretime katılan, belirli zanaatlarda ustalaşan gruplar muhakkak vardır. Dingeç, çingenelerin *demirci*, *sepetçi*, *elekçi*, *burgucu* gibi bazı mesleklerde ustalaşmalarını göz önüne alarak onların toplumsal düzende sadece huzur bozanlar değil aynı zamanda toplum menfaatine üretim yapanlar olduklarına vurgu yapar. Böylelikle bireylerin işlediği suçtan kaynaklı topluluğun hepsinin olumsuz faaliyetlerle anılmasının yanlış olduğunu ima eder.[11]

Arşiv belgeleri incelendiğinde Osmanlı Devleti'nde de çingenelerin dünyanın diğer kesimlerinde oluşan algının bir parçası olduğu düşünülmektedir. Konunun uzmanı pek çok araştırmacı *mühimme* kayıtlarında çingenelerin bir kısmının *fısk ü fücûr* ve *ehl-i fesâd* olarak kaydedildiklerine ve yaşadıkları bölgelerde sorunlara sebep olduklarına dikkat çeker. Akdağ, 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu'da göçebe yaşayan çingenelerin ahlaki yönden toplumda bozulmalara sebebiyet verdiğini[12], şehir eşkıyalarının türediği zamanlarda karışıklıktan yararlanan bazı çingenelerin cinayete varan

---

6 İsmail Altınöz, *Osmanlı Toplumunda Çingeneler* (Yayınlanmış Doktora Tezi) (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005), 13.

7 Emine Dingeç, *Rumeli'de Geri Hizmet Teşkilatı İçinde Çingeneler (XVI. Yüzyıl)* (Yayınlanmamış Doktora Tezi) (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004), 6.

8 Emine Dingeç, "XVI. Yüzyılda Osmanlı Ordusunda Çingeneler", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 20, (2009): 35.

9 Emine Dingeç, "Gypsies in the Ottoman Empire and Hassa Services", *Languages of Resistance: Ian Hancock's Contribution to Roman Studies* içinde, ed. Hristo Kyuchukov-Ian Hancock, (Roma: Lincom Academic Publishing, 2017), 153-160.

10 Dingeç, "XVI. Yüzyılda Osmanlı Ordusunda Çingeneler", 36.

11 Emine Dingeç, "Kocaeli Sancağı'nda Çingeneler ve Cizye Meselesi", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu 2-4 Mayıs 2014* (Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2015), 550-551.

12 Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celalî İsyanları"* (İstanbul: Cem Yayınevi, 1995), 107.

hırsızlıklara giriştiğini, bir diğer kısmının ise kadınlı erkekli düğün eğlencelerinde ortalık yerde fuhuş yaptıklarını, kasaba ve köylerde bekârların yanı sıra evli erkekleri de ayarttıklarını vurgular.[13]

Anadolu'da yerleşik olmayan çingenelerin, yerleşik gruplara kıyasla daha fazla sorunlu kabul edilmesinde şüphesiz yaşam tarzları etkilidir. Osmanlı şehirlerinde Müslüman mahalleleri büyük çoğunluğu oluşturmakla birlikte Ermeniler, Yahudiler, Rumlar gibi farklı cemaatlerden zümrelerin yaşadıkları mahalleler de mevcuttur. Rum, Yahudi ve Ermeni mahalleleri kısmen bazı çalışmalara konu olmasına rağmen şimdiye kadar bir çingene mahallesi profili oluşturulmamıştır. Bunun altında yatan bazı sebepler olmalıdır. Çingenelerin imparatorluğun gayrimüslim tebaası gibi yerleşik olmamaları, kayıtlarda daha az geçmeleri ve belki de tarihçilerin yeterince ilgisini cezbetmemeleri, onlara dair mahalle monografilerinin üretilmemesinin nedenleri arasında sıralanabilir. Toprağa bağlı yaşamak, kanunlara ve düzene uymayı çoğu zaman gerekli kılmaktadır. Oysa çingenelerin büyük bir kısmı çadırlarda yaşayıp bir bölgeden diğerine göç eder, bu yüzden de mahkeme kayıtlarında genelde gayrimenkul alım satım belgelerinde pek görülmezler. Onlara dair erken dönem Anadolu şehirlerine ait kadı sicillerinde çingene mahallelerine pek rastlanmamasının nedeni de bu olabilir. Ancak, 17. yüzyıl Kırım kadı sicillerinde çingenelerin, en azından Bahçesaray şehrinde yaşayanlarının yerleşik olduğu, kendi cemaatlerinin yaşadığı bir mahallelerinin bulunduğu bilinmektedir.[14] Toprağa bağlı yaşamak hiç suça müdahil olmamak gibi bir anlama gelmemektedir. Kırım'da Müslümanlar, Ermeniler, Yahudiler kadar çingeneler de çeşitli olaylara karışmakta ve kavga etmektedir.[15] Fakat bu kayıtlarda Anadolu şehirlerine dair arşiv malzemelerindeki gibi olumsuzluk içeren ibareler görülmemektedir.

1560 tarihli Bursa kadı siciline çingeneler hem davacı hem de davalı olarak pek çok kez kaydedilmiştir. Onlarla ilgili kayıtların bir çoğunda suçu işlediklerini tespit etmeye yönelik soruşturmaların yapıldığı anlaşılmaktadır. Haklarında oluşmuş kanaatten kaynaklı olarak kimi zaman töhmet altında kaldıkları söylenebilir. Örneğin, hırsızlık ve yol kesme olaylarına karıştıklarından dolayı çingenelerin hızlı gidebilen cins atlara binmeleri yasaklanmıştır.[16] Çünkü göçebe yaşadıklarından dolayı hırsızlık sonrası gözden kaybolmakta, mahkemeye çıkartılıp yargılanmaları pek de mümkün olmamaktadır. Ayrıca Osmanlı toplumunda at, değerli bir binek hayvanı olup zenginlik göstergesidir.[17] Sıradan Anadolu köylülerinin büyük çoğunluğunun sahip olamadığı at, çingenelerde görüldüğünde çalınmış olabileceği ihtimali akla ilk gelendir. Örneğin 26 Mayıs 1560 (1 Ramazan 967) tarihinde Seydi Ahmed Subaşı, çingene taifesinden Kara Mustafa bin Karagöz ile Ahmed bin Karagöz'ün yanlarında bir at görmüş ve onları mahkemeye getirerek ellerinde bulunan ak atın kimin olduğunu ve onu nereden aldıklarını sormuştur. Muhtemelen onu çaldıklarını düşünmektedir. Fakat söz konusu çingeneler atı, Kite Kazası'na bağlı Rum-Kuş isimli köyde ikamet eden Dede Mustafa'nın Bursa'da satmak için kendilerine verdiğini söylemişlerdir. Hatta, Dede

[13] Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celalî İsyanları"*, 150. Mustafa Akdağ dışında Faika Çelik de çingenelerin arşiv belgelerinde *ehl-i fesad* olarak anıldıklarına dair bulguları öne çıkarır. Bkz. Faika Çelik, "Exploring Marginality in the Ottoman Empire: Gypsies or People of Malice (Ehl-i Fesad) as Viewed by the Ottomans", *European University Institute Working Papers*, sy. 39 (2004): 1-21.

[14] Fırat Yaşa, *Bahçesaray (1650-1675)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017), 33.

[15] Yaşa, *Bahçesaray (1650-1675)*, 75, 105, 111.

[16] Dingeç, *Rumeli'de Geri Hizmet Teşkilatı İçinde Çingeneler (XVI. Yüzyıl)*, 95.

[17] Cemal Çetin, *Ulak Yol Durak Anadolu Yollarında Padişah Postaları (Menzilhâneleri)* (İstanbul, Hikmetevi Yayınları, 2013), 71.

Mustafa'dan atı aldıklarında aslında beş kişi olduklarını, diğerleri gittiğinden dolayı iki kişi kaldıklarını ifade ederek subaşının töhmeti altında kalmaktan kurtulmaya çalışmışlardır.[18]

Çingenelerin at hırsızlığı başta olmak üzere, evlere girip eşyalar çaldığı, cinayet işlediği de oluyordu. Ancak, incelenen defterde Bursa'da yol kesen, evlere girip hırsızlık yapan, tecavüz eden çingenelerin dışında insanlara da rastlanmaktadır.[19] Suçu işleyen tek topluluk olmamalarına rağmen çingenelerin daha fazla töhmet altında kaldıklarını ileri sürmek sanırım yanlış olmaz. 3 Haziran 1560 (9 Ramazan 967) tarihinde Çingenelerden *cürm ü cinâyet* vergisini[20] toplamakla sorumlu Mehmed Subaşı, Gurbet taifesinden Terani bin Mehmed isimli çingenenin evinde arama yapmış ve bazı eşyalar bulmuştur. Suçu tespit edilmemesine rağmen 'bu eşyaları sen çaldın, kimindir' şeklinde sorguya tabi tutulması, Terani'nin zan altında bırakıldığının apaçık göstergesidir. Olayın araştırılması neticesinde Terani'nin, evde bulunan eşyaları kimseden çalmadığını, kardeşinin Rumeli'den getirdiğini söylemesiyle kayıt sonlanır.[21]

Yukarıda örnek verilen iki davada da töhmette bulunan kişilerin subaşı olması, onların işinin bir gereği olduğundan gösterilen refleksin olağan olduğu kabul edilebilir. Ancak, kişileri töhmet altında bırakanların sadece devlet görevlileri olduklarını düşünmek yanıltıcı olabilir. Sıradan insanlar da suçlunun bilinmediği durumlarda birilerini töhmet altında bırakabiliyordu. Böyle durumlarda töhmetli kişilerin masum olduklarının ispatlanması gerekiyordu. Aksi halde suçlu konumuna düşebiliyorlardı.[22]

II. Hacı İbrahim Cinayeti

1560 yılı Kasım ayı başlarında Bursa'nın Kite Kazası'na bağlı Müslüman Subaşı köyünde bir cinayet işlendi. Hacı İbrahim adında evli bir adam öldürüldü. Ancak belirtilen tarihte öldürülen tek kişi Hacı İbrahim değildi. Bursa, 1560 yılında faili meçhul pek çok cinayete sahne oldu ve kadı siciline söz konusu vakalar teker teker işlendi.[23] Diğerlerinde cinayet kuytu bir yerde veyahut evde işlendiği için katilin kimin olabileceğine dair çoğu zaman herhangi bir iz bulunamıyordu. Oysa Müslüman Subaşı köyünde işlenen Hacı İbrahim cinayeti, muhtemelen çok da kuytu bir yerde değildi. Kayıtlara nasıl öldürüldüğüne dair bir bilgi geçmedi. Üstelik delil toplamak için devlet görevlilerinin olay

---

18 Bursa Şer'iyye Sicili (BŞS), A 78, vr. 67, hüküm 4.

19 BŞS, A 78, vr. 5, hüküm 2, 3; BŞS, A 78, vr. 6, hüküm 4.

20 Cürm ü cinâyet vergisinin de aralarında bulunduğu *zuhûrâta bağlı* niyabet türü vergiler, kimin gelir sahasındaysa onun tarafından toplanan yönetime bağlı olan gelirlerdendi. Tımar sahipleri bunu sancakbeyiyle paylaşırken, has gelirleri başta olmak üzere serbest dirlik olarak adlandırılan yetki sahalarında bu, doğrudan dirlik sahibi tarafından toplanırdı. Dirliklerdeki serbestiyyetlik uygulaması için bkz. Özer Ergenç, "Osmanlı'da "Serbest Dirlik" Uygulamasının Boyutları ve Bunun Malî-İktisadî Faaliyetlerin Düzenlenmesindeki Yeri", *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları* içinde, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012), 204-206. Ayrıca cürm ü cinâyet vergisi için Yusuf Halaçoğlu, "Cürm ü Cinâyet Resmi", *DİA*, C. 8, (1993) bakılabilir. İncelenen Bursa kadı sicilinde de cürm ü cinâyet vergisinin toplanmasına dair 15 Temmuz 1559 (9 Şevval 966) tarihli merkezden bir emir gönderilmiştir. Bkz. BŞS, A 78, vr. 33, hüküm 1.

21 BŞS, A 78, vr. 68, hüküm 3.

22 Cemal Çetin, "Anadolu'da Kapıya Katran Sürme Vak'aları: Konya Şer'iyye Sicilleri Işığında Hukukî, Kültürel ve Toplumsal Boyutları (1645-1750)", *Turkish Studies*, sy. 9/1 (2014): 143.

23 BŞS, A 78, vr. 44, hüküm 3; BŞS, A 78, vr. 44, hüküm 5; BŞS, A 78, vr. 47, hüküm 3; BŞS, A 78, vr. 56, hüküm 10; BŞS, A 78, vr. 72, hüküm 6; BŞS, A 78, vr. 82, hüküm 2.

mahallini inceleyip incelemediği de tutanaklara yazılmadı. Ancak Hacı İbrahim'in oğlu Durak'ın 'babamı siz öldürdünüz' diyerek orada bulunan Ömer bin Hasan, Cafer Bazarlu, İnehan bin Pişvan, Zaman bin Ali, Kılınç veled-i Yunus, Hakkı veled-i Karaca, Kurd veled-i İnehan, Hüdaverdi bin Hasan, Hasan bin Abdullah, Onnus(?) veled-i Abdullah, Lebnu(?) veled-i Kasım isimli çingeneleri *ehl-i örf*e teslim ederek hapsettirdiği ve sonrasında yirmi gün hapiste kalan çingeneleri kurtarmak için Hasan bin Kılıç ve Kurd isimli iki çingenenin mahkemeye müracaat ettikleri biliniyordu.[24] Kısmen açtıkları davada da başarılı olabileceklerdi. Öyle ki Durak mahkemede, bu çingeneleri kendisinin hapsettirmediğini, onlarla davasının olmadığını ifade etti.

Durak'ın, katiller henüz tespit edilmediği halde çingenelerden şikayetçi olmadığını ifade etmesini basit bir düzlemde açıklamak zordur. Bununla birlikte çingenelerin, cinayet davasından vazgeçmesi için maktulün yakınlarını baskı altına almış olmaları hiç de uzak bir ihtimal değildi. Yirmi gün hapiste kalan çingenelerin yakınları Hacı İbrahim'in ailesi ile muhakkak iletişim kurmuştu. Kendi aralarında ne görüştüklerini, kayıtlara geçmediği için bilemiyoruz. Ancak hem kadı hem de *ehl-i örf* mensupları çingeneleri hapisten hemen çıkarmamıştı. Bu da cinayet soruşturmasının kamu davasına dönüşmesinden kaynaklanıyordu. Ayrıca cinayetin işlendiği mahalde yaşayan kimseler birbirlerinin hem hareketlerinden hem de olan bitenden sorumluydu. Sosyal kontrol/denetim, kişileri çevrelerine karşı duyarlı olmaya teşvik ediyordu. Katilin ortaya çıkmaması halinde *kasâme*[25] uygulanması sebebiyle köyün tüm erkekleri maktulün yakınlarına kan parası (diyet) ödeyeceklerdi.[26] Aradan üç gün geçtikten sonra Durak, Müslüman Subaşı köyü sakinleri ile mahkemede yüzleştirildikten sonra babasının katilini öğrenmiş olmalı ki hapiste bulunan çingenelerin çıkarılmasını bildirdi.[27] Nitekim babasını öldüren kişileri, kayıtlarda yer almamasına rağmen öğrenmişti. Bir sonraki dava kaydında Durak, Hacı İbrahim'i çingene taifesinden üç kişinin öldürdüğünü belirtip Mudanya naibi tarafından sicile kaydedilmiş olduğunu ifade etti.[28] Resmî talep ondan gelse de muhtemelen hapistekilerin yakınları bu olayı araştırdı ve onlar da istekte bulundular.

Durak'ın yukarıda belirtilen ifadesine rağmen mahkemeye bu sefer maktulün eşi Rabia geldi. Mustafa, Receb ve Sucı adındaki kişilerin kocasının katili olduğunu artık biliyordu fakat söz konusu kişiler bir şekilde hapsedildikleri yerden kaçmıştı. Rabia, mahkemede çingene taifesinden Bazarlu bin Abdullah'ın kocasını öldüren kişi olarak kabul edilmesini istedi.[29] Normalde böyle bir dava söz konusu olduğunda ölen kişinin yakınlarından sadece bir kişi vekil olarak atanır ve dava ile ilgili gelişmeleri o takip ederdi. Ancak oğluna rağmen Rabia'nın mahkemeye başvurmasının ve Bazarlu'yu suçlamasının altında yatan temel etken, kefillikti. Çünkü Şeyh Halvet Ferah, Alâeddin [bin] Osman, İbrahim Çelebi bin Emirşah, Pir Ahmed Çelebi bin Hayreddin, Hasan bin Veli ve Hüseyin [bin] İbrahim adında altı kişi, Hacı İbrahim'i öldüren üç kişiyi bulmaya Bazarlu adlı çingenenin kefil olduğunu bildirdi. İlginçtir ki Durak'ın hapsettirdiği kişilerin isimleri arasında Mustafa, Receb ve Sucı geçmiyordu. Çingene taifesinden Hasan bin Kılıç ve Kurd isimli iki çingene, açtıkları davada aslında on bir kişinin hapsedildiğini söylemişti. Bir sonraki dava kaydında bu sayı ona düştü. Kadı ve *ehl-i örf* mensupları, maktulün oğlu Durak'ın hapsedilen çingenelerle davasının olmadığını bildirdiği halde onları hapisten çıkarmamasının nedeni, kafalarında oluşan şüphe olabilirdi. Nihayetinde katil

[24] BŞS, A78, vr. 83, hüküm 1.
[25] Ali Bardakoğlu, "Kasâme", *DİA* , C. 24 (2001): 528.
[26] Aybars Pamir, "İslâm ve Osmanlı Hukuku'nda Kasame Müessesesi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 54/4 (2005): 356.
[27] BŞS, A78, vr. 83, hüküm 2.
[28] BŞS, A78, vr. 83, hüküm 5.
[29] BŞS, A78, vr. 84, hüküm 5.

oldukları söylenen kişiler kaçmıştı. Onlar ortada olmadığından dolayı da Rabia, kefillikten dolayı Bazarlu'yu suçlayıp, kefilliğin gerektirdiği yükümlülüğü dayanak göstererek diyeti onun ödemesini doğal olarak talep ediyordu.[30] Kayıtlara geçmemesine rağmen Bazarlu'nun adı geçen kişileri mahkemeye getirdiği ve sonrasında onların katil olmadığının anlaşıldığını tahmin ediyoruz. Çünkü şüpheye mahal vermeyecek şekilde Kurd, Hüdâvirdi ve Hasan isimli çingenelerin, Hacı İbrahim'in asıl katilleri olduğu anlaşılmıştır. Mahkeme zabıtları, sorgu yapıldıktan sonra özet olarak belirli kalıplarla ifade edildiğinden, asıl katillerin nasıl bulunduğu, hususî bir kayıt olmadığından karanlıkta kalmaya mecburdur. Fakat bahsi geçen süreci, çingenelerin önce davanın seyrini değiştirmeye, sonra da bir kargaşa yaratarak katilleri gizlemeye çalıştıkları şeklinde değerlendirmek mümkündür. Kayıt bulunmamasına rağmen Bazarlu'nun, diyeti ödemekten kurtulmak için şüphelenilen kişileri mahkemeye getirdiği düşüncesi akla daha makul gelmektedir. Cinayet davası böylelikle çözülmüş ve katiller belirlenmiştir. Bu sefer mahkemeye 'Çingâne harâcına âmil' olarak görev yapan Karabaş isimli kişi gelmiştir. Karabaş, çingene taifesinden isimleri yukarıda belirtilen asıl katillerin hapisten kaçtığını bildirmiştir.[31] Sadece bu örnek üzerinden katillerin erken modern dönem Osmanlı toplumunda hapisten kaçma teşebbüslerinin başarılı olmasını dikkate alarak hapishane olarak belirtilen mekânların çok da korunaklı yerler olmadığı gibi bir yargıya her ne kadar varılamazsa da aksi de pek söylenemez. Hapishane olgusu ayrı bir çalışmaya konu olabilir. Hacı İbrahim cinayetine dönersek, katiller yakalandı mı? Yakalandıysa nasıl bir cezaya çarptırıldı? Durak ve annesi mücadelesinde başarılı oldu mu? gibi soruları cevaplamak neyse ki mümkün. Birbirini izleyen dava kayıtlarının sonunda maktulün eşi ve oğlu, katilleri öğrendikleri için Müslüman Subaşı köyü sakinlerinden davacı olmadıklarını bir kez daha zikrederek kayıtlara geçirilmesini istemişlerdir.[32] İlerleyen günlerde katiller tekrardan yakalanıp hapse atılmış, Rabia ve Durak, söz konusu kişilerden maktulün kan parasını alarak aralarında sulh sağlanmıştır.[33]

Hikâyesine dair bazı kesitleri öğrendiğimiz Hacı İbrahim cinayeti, 1560 yılı Bursa sicilinde katili soruşturma sonrası bulunan ve kan parası alınan bir cinayetti. Benzer vakaların bir çoğunda soruşturmalar başlatılsa dahi katiller bulunamıyordu. Uzun soluklu savaşlar, kuraklık, kıtlık, ekonomik buhranlar gibi faktörler şehir, kasaba ve köylerde kısmen denetim mekanizmasında aksamalara neden olmuştur. Böylelikle de haramiler türemiş ve yol kesip, insanların mallarını çalıp darp etmeye hatta öldürmeye başlamışlardır.[34] Kanuni Sultan Süleyman'ın iktidarının son dönemlerine tekabül eden bu olaylar sadece Bursa'da değil Anadolu'nun pek çok şehrinde yaşanıyordu.[35] Hacı İbrahim cinayeti toplumda büyük bir sansasyon ve huzursuzluk yaratmamıştı.

---

30 BŞS, A78, vr. 84, hüküm 6.

31 BŞS, A78, vr. 84, hüküm 7.

32 BŞS, A78, vr. 84, hüküm 8.

33 BŞS, A78, vr. 88, hüküm 2.

34 Bazı örnekler için bkz. BŞS, A78, vr. 5, hüküm 2; BŞS, A78, vr. 39, hüküm 4; BŞS, A78, vr. 64, hüküm 10; BŞS, A78, vr. 65; hüküm 2; BŞS, A78, vr. 75; hüküm 3; A78, vr. 81; hüküm 3. Bu örneklerden biri de subaşının yolunu kesip darp etmeleriyle ilgilidir. BŞS, A78, vr. 88, hüküm 7. Ancak sadece 1560 yılında değil daha 18. yüzyılda da Bursa'da faili meçhul cinayetlerin işlendiği bilinmektedir. Örnek bir faili meçhul cinayet için bkz. Suraiya Faroqhi, "Bursa'da Cinayet: Bir Cui Bono Vakası", *Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza 18.-20. Yüzyıllar* içinde, der. Noémi Lévy, Alexandre Toumarkine (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007), 68-79.

35 Çeşitli örnekler için bkz. Fariba Zarinebaf, *Crime & Punishment in Istanbul 1700-1800* (Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press, 2010), 112-116; Rudolph Peters, "Murder on the Nile: Homicide Trials in Nineteenth-Century Egyptian Shari'a Courts." *Die Welt des Islam*, sy. 30 (1990): 98–116; Özen Tok, "Kayseri Kadı Sicillerindeki Yaralanma ve Ölüm Vakalarıyla İlgili Keşif Raporları (1650-1660)" *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 22, (2007): 327-47; Sibel Kavaklı, "Ölüm ve Yaralanma

Çünkü o, 1560 yılında Bursa'da öldürülen pek çok kişiden sadece biriydi. Köylüler arasında tedirginlik ve korku hissiyatı yaratmış olabilirdi. Ancak katillerin bulunması/yakalanması hem maktulün yakınlarının içine bir nebze su serpmiş oluyor hem de yöre halkının güven içinde hareket etmesini sağlıyordu. Mağdur taraf kimi zaman öldüren şahsa kısas cezasının verilmesi konusunda ısrar ederken çoğu zaman da cinayet davasının kan parasının alınarak sonlandırıldığını biliyoruz. Nitekim Hacı İbrahim'in yakınları da kan bedeli talep edenlerdendi. Fakat ne kadar kan parası ödendiğine dair de mevcut kayıtlar araştırmacılara bir şey söylememektedir.

Hacı İbrahim'i çingeneler neden öldürmüştür? Kadı sicilinde konuyla ilgili on beş kayıt bulunmasına rağmen hiç birinde cinayetin işlenme gerekçesine dair bir bilgi kaydedilmemiştir. Kayıtların büyük bir çoğunluğu kefalet belgesidir. Hacı İbrahim ve çingeneler aralarında nasıl bir ilişkinin bulunduğu maalesef mahkeme zabıtlarından çıkmamaktadır. Hatta davayı ilginç kılan hususlardan biri de maktulün öldürüldüğü mekân dışında yaşadığı semtten de hiç bahsedilmeyişidir. Şimdilik bu vaka alelade bir cinayet davası olarak kalmaya mecburdur. Burada irdelenmesi gereken husus töhmet altında bırakılan çingenelerin hapisten kurtulma süreçleridir. Çünkü Hacı İbrahim cinayeti çözüldüğünde kadı, töhmetli kişileri hapsettiği yerden hemen çıkarmamıştır. Erken modern dönem Osmanlı toplumunda şüpheli olarak göz altında tutulan kişilerin, toplum içinde serbestçe dolaşması, kendilerine kefil olabilecek itibarlı kişilerin kefaletleri ile mümkün olabilmektedir. Peirce, töhmet altında bırakılan kişinin, kendisine yöneltilen suçtan kurtulsa dahi toplumda itibarının zedelendiğini ifade eder. Hatta, söz konusu kişi ve kişilerin bundan sonra mahkemede şahitlik, kefillik, vasilik gibi hususlarda kabul görmemesi anlamına geldiğine vurgu yapar.[36] Çünkü hırsızlık, tecavüz, zina, cinayet gibi yüz kızartıcı suçlarda işaret edilen şüpheli kişiler hem ikamet ettiği yerin sakinleri hem de mahkeme görevlileri nezdinde itibarını yitirirler.

Çingeneler açısından düşündüğümüzde benimsedikleri yarı göçebe yaşam tarzlarından dolayı yerleşikler tarafından genelde pek de güvenilir kişiler olarak görülmediklerini söylemek mümkündür. Her ne kadar devlet, toplumu cemaatler olarak algılasa da suç ve ceza söz konusu olduğunda onları birey olarak değerlendirir. Cemaatin tüm üyelerini güvenilmez veya kötü olarak addetmeyip mahkemede onların kefilliklerini kabul edebilmektedir. Hacı İbrahim cinayetinde şüphelilerin hapisten çıkarılmasında en azından mahkemede "güvenilir, suça karışmamış" kişilerin nefse kefil olmalarının etkili olduğunu biliyoruz. Kefalet aslında dava ile ilgili yeni bir gelişme yaşandığında zanlı kişi veya kişilerin mahkemeye getirilmesini garanti altına almak anlamına gelmektedir.[37] Hacı İbrahim cinayetinde töhmet altında bulunan daha önceden isimleri belirtilen Ömer bin Hasan, Cafer Bazarlu, İnehan bin Pişvan, Zaman bin Ali, Kılınç veled-i Yunus, Hakkı veled-i Karaca, Kurd veled-i İnehan, Hüdaverdi bin Hasan, Hasan bin Abdullah, Onnus(?) veled-i Abdullah, Lebnu(?) veled-i Kasım isimli kişilere Bazarlu bin Abdullah ve Hasan bin Kılınç kefil olduktan sonra hapisten çıkarılmışlardır.[38] Muhtemelen çingene taifesinden Bazarlu ve Hasan'ın sözüne güvenilir, itibarlı kişiler olduğunu düşünebiliriz. Onların cinayet davasının çözüme kavuşturulmasında kilit rolü oynamış olma ihtimalleri de yüksektir.

Olaylarıyla İlgili Keşif Hüccetlerinin Değerlendirilmesi: Onyedinci Yüzyıl Amasya Şer'iyye Sicillerinden Örneklerle" *History Studies*, sy. 7/3 (2013): 117-142.

36 Leslie Peirce, *Morality Tales: Law and Gender in the Ottoman Court of Aintab* (Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press, 2003), 113.

37 Yılmaz Yördem, "Osmanlı Hukukunda Kefalet Sözleşmesi", *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 21, sy. 34 (2016): 28; Cemal Çetin, *Ulak Yol Durak*, 251.

38 BŞS, A78, vr. 84, hüküm 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, BŞS, A78, vr. 88, hüküm 6.

Kişinin şahsına kefillik daha çok yakın çevresinden beklenebilecek bir tutumdur. Bu durum muhtemelen kendi çıkarlarına uygun insanları kollama güdüsünden kaynaklanmaktadır.[39] Bir bireyin başkasının hal ve hareketlerinden sorumlu olmak ile borcuna kefil olmak aynı değildir. Büyük bir sorumluluk olmasına rağmen 16. yüzyıl Osmanlı toplumunda nefse kefillik oldukça yaygındır. Özellikle Üsküdar kadı sicillerinde güven telakki etmeyen şüpheli tiplere, yakın çevresinden itibarlı kişilerin kefil olduklarını biliyoruz. Hatta yine çingene taifesinden Durmuş bin Bazarlu isimli çingenenin kendi cemaatinden başka bir çingenenin nefsine kefilliği buna örnektir. [40] Çingeneler sadece Bursa'da değil İstanbul Üsküdar kadılığında da benzer suçlamalardan dolayı yargılanmakta, delil bulunmadığında ise nefse kefalet ile serbest bırakılmaktadır. [41]

Sonuç

Modern öncesi Osmanlı toplumunda bireysellik yükselmediğinden ve insanlar daha çok cemaat halinde yaşadıklarından, kendinden olanı koruma/kollama yargılama sürecinde önemli bir faktördür. Karşılıklı güven ağının neticesinde aynı cemaat üyelerinden kişiler birbirlerine bu yolla destek olabilmektedirler. Nitekim Hacı İbrahim cinayetinde hapsedilen çingeneler için de yine aynı cemaatten kişilerin kefilliği ile kurtulmaları söz konusu argümanı destekler niteliktedir.

Çingeneler, incelenen dönemde gerek Osmanlı Devleti'nde gerekse de dünyanın diğer ülkelerinde kötü bir izlenime sahiptir. Her ne kadar hırsız, kavga eden, huzur bozan kişiler olarak addedilseler de bazılarının mahkemede kefilliğinin kabul ediliyor, sözünün dinleniyor olması toplum nezdinde itibar kazanabildiklerini de göstermektedir. Bu olgu da kadı mahkemelerinin kişileri yargılarken onlar hakkında oluşmuş kanaate göre hareket ettiğini, ancak davanın seyrine göre hepsini aynı kefeye koymadığını ortaya koymaktadır. Devlet, bireyleri cemaat olarak algılayıp, birbirlerinin hareketlerinden sorumlu tuttuğu halde, kasâme dışında bireysel cezalar vermektedir.

Faili meçhul cinayet soruşturmalarında kişiler şüpheli konuma düştüklerinde suç kesinleşene kadar hapsedilebilmekte ve masumiyeti kanıtlanıncaya kadar mağdur konumuna düşmektedir. Hacı İbrahim cinayetinden kaynaklı yaklaşık yirmi üç gün hapiste kalan çingenelerin durumu buna örnek oluşturmaktadır. Hatta onların bir defa katil zanlısı töhmetiyle hapsedilmeleri, sonrasında itibar iadesini mümkün kılmamaktadır. Muhtemelen töhmetten tam olarak kurtulamamalarından kaynaklı kendilerine kefil olacak birileri istenmiştir. Her ne olursa olsun böyle kişiler gerek komşuları gerekse de yaşadığı yerdeki devlet görevlilerin göz hapsinde kalmakta; mahkemede şahitliği, kefilliği, vasiliği de uzun bir süre kabul görmemektedir.

---

[39] Zeynep Dörtok Abacı, "Bilgi Çağında Tarihçi Olmak: Sosyal Ağ Analizi Yaklaşımı ve Osmanlı Tarihi Çalışmaları", *Türk Tarihi Eğitim Dergisi*, sy. 2/2, (2013): 51.

[40] Faika Çelik, *Community in Motion: Gypsies in the Ottoman Imperial State Policy, Public Morality and at the Sharia Court of Üsküdar (1530s-1585s)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Montreal: McGill Univerty, 2013), 264.

[41] Faika Çelik'in tezinde söz konusu argümanı destekleyen birçok örnek bulunmaktadır. Bkz. Çelik, *Community in* Motion, 200, 203, 264, 265, 352, 355.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Bursa Şer'iyye Sicili, A 78.

Literatür Kaynakları

Akdağ, Mustafa. *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celalî İsyanları"*. İstanbul: Cem Yayınevi, 1995.

Altınöz, İsmail. *Osmanlı Toplumunda Çingeneler.* (Yayınlanmış Doktora Tezi) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

Atar, Fahrettin. "Töhmet.", *DİA*, C. 41 (2012): 274-277.

Bardakoğlu. Ali. "Kasâme." *DİA*, C. 24 (2001): 528-530.

Çelik, Faika. *Community in Motion: Gypsies in the Ottoman Imperial State Policy, Public Morality and at the Sharia Court of Üsküdar (1530s-1585s).* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Montreal: McGill Univerty, 2013.

Çelik, Faika. "Exploring Marginality in the Ottoman Empire: Gypsies or People of Malice (Ehl-i Fesad) as Viewed by the Ottomans." *European University Institute Working Papers*, sy. 39 (2004): 1-21.

Çetin, Cemal. *Ulak Yol Durak Anadolu Yollarında Padişah Postaları (Menzilhâneleri)*. İstanbul, Hikmetevi Yayınları, 2013.

Çetin, Cemal. "Osmanlı Toplumunda Mahalleden İhraç Kararları ve Tatbiki: Konya Örneği (1645-1750)", *History Studies*, sy. 6/6 (2014): 43-70.

Çetin, Cemal. "Anadolu'da Kapıya Katran Sürme Vak'aları: Konya Şer'iyye Sicilleri Işığında Hukukî, Kültürel ve Toplumsal Boyutları (1645-1750)." Turkish Studies, sy. 9/1 (2014): 133-156.

Dingeç, Emine. *Rumeli'de Geri Hizmet Teşkilatı İçinde Çingeneler (XVI. Yüzyıl).* (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

Dingeç, Emine. "XVI. Yüzyılda Osmanlı Ordusunda Çingeneler." *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 20, (2009): 33-46.

Dingeç, Emine. "Kocaeli Sancağı'nda Çingeneler ve Cizye Meselesi." *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu 2-4 Mayıs 2014*, Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2015: 547-554.

Dingeç, Emine. "Gypsies in the Ottoman Empire and Hassa Services." *Languages of Resistance: Ian Hancock's Contribution to Roman Studies* içinde, ed. Hristo Kyuchukov-Ian Hancock, Roma: Lincom Academic Publishing, 2017: 153-160.

Dörtok Abacı, Zeynep. "Bilgi Çağında Tarihçi Olmak: Sosyal Ağ Analizi Yaklaşımı ve Osmanlı Tarihi Çalışmaları." *Türk Tarihi Eğitim Dergisi*, sy. 2/2, (2013): 32-57.

Ergenç, Özer. "Osmanlı'da "Serbest Dirlik" Uygulamasının Boyutları ve Bunun Malî-İktisadî Faaliyetlerin Düzenlenmesindeki Yeri" *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları* içinde, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012: 204-214.

Ergenç, Özer. *16. Yüzyıl Sonlarında Bursa*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.

Faroqhi, Suraiya. "Bursa'da Cinayet: Bir Cui Bono Vakası." *Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza 18.-20. Yüzyıllar* içinde, der. Noémi Lévy, Alexandre Toumarkine, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007: 68-79.

Halaçoğlu, Yusuf. "Cürm ü Cinâyet Resmi." *DİA*, C. 8, (1993): 138-139.

Heyd, Uriel. *Studies in Old Ottoman Criminal Law*. Glasgow-New York: Oxford University Press, 1973.

İlgürel, Mücteba. "Subaşı." *DİA*, C. 37 (2009): 447-448.

İnalcık, Halil. "Osmanlı Hukuk Sisteminde Âdaletin Üstünlüğü." *Adalet Kitabı* içinde, ed. Bülent Arı, Selim Aslantaş, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2015.

Jennings, Ronald C. "Kadi, Court, and Legal Procedure in 17th C. Ottoman Kayseri: The Kadi and the Legal System." *Studia Islamica*, sy. 48 (1978): 133-172.

Kavaklı, Sibel. "Ölüm ve Yaralanma Olaylarıyla İlgili Keşif Hüccetlerinin Değerlendirilmesi: Onyedinci Yüzyıl Amasya Şer'iyye Sicillerinden Örneklerle." *History Studies*, sy. 7/3 (2013): 117-142.

Pamir, Aybars. "İslâm ve Osmanlı Hukuku'nda Kasame Müessesesi." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 54/4 (2005): 343-359.

Peirce, Leslie. *Morality Tales: Law and Gender in the Ottoman Court of Aintab.* Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press, 2003.

Peters, Rudolph. "Murder on the Nile: Homicide Trials in Nineteenth-Century Egyptian Shari'a Courts." *Die Welt des Islam*, sy. 30 (1990): 98–116.

Sami, Şemseddin. *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1995.

Singer, Amy. *Kadılar, Kullar, Kudüslü Köylüler*. Çev. Sema Bulutsuz. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.

Tok, Özen. "Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü (XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Kayseri Örneği)", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 18 (2005): 155-173.

Tok, Özen. "Kayseri Kadı Sicillerindeki Yaralanma ve Ölüm Vakalarıyla İlgili Keşif Raporları (1650-1660)." *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 22, (2007): 327-347.

Yaşa, Fırat. *Bahçesaray (1650-1675).* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

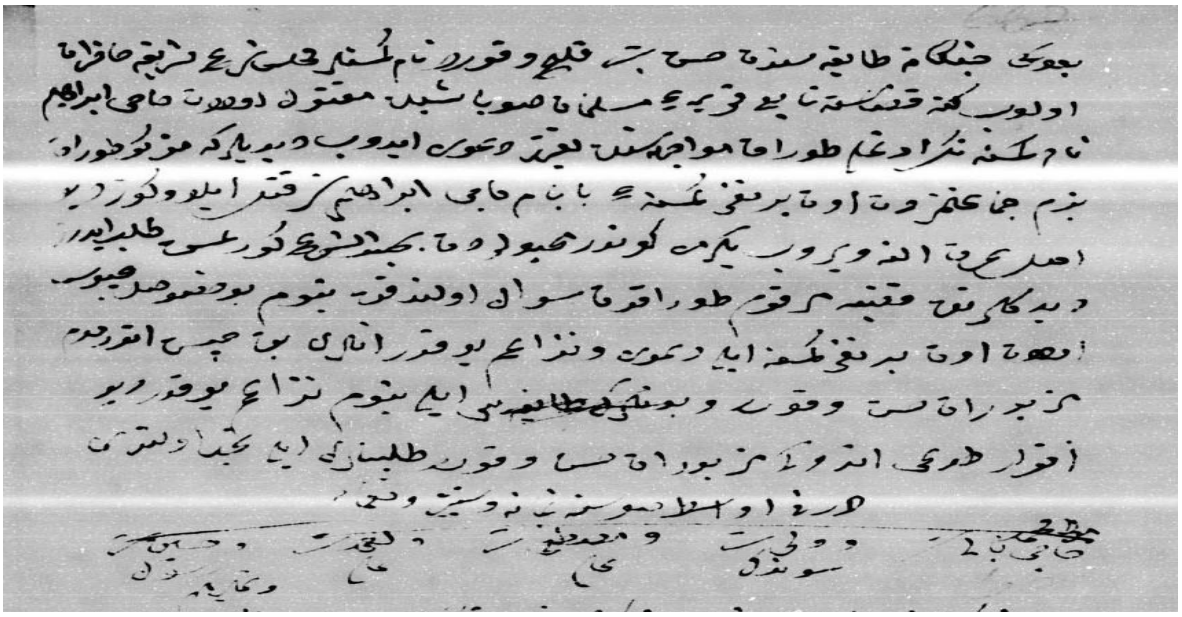
Yazıcı, Muhammed. *XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Anadolu'da Kamu Düzeni ve Subaşılık Kurumu*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Yördem, Yılmaz. "Osmanlı Hukukunda Kefalet Sözleşmesi." *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 21, sy. 34 (2016): 25-38.

Zarinebaf, Fariba. *Crime & Punishment in Istanbul 1700-1800*. Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press, 2010.

Ekler

Ek 1: BŞS, A 78, vr. 83, hüküm 1

Budur ki Çingâne tâ'ifesinden Hasan bin Kılıç ve Kurd nâm kimesneler meclis-i şer'-i şerîfe hâzırân olub Kite kazâsına tâbi' karye-i Müslüman Subaşı'da maktûl olan Hacı İbrahim nâm kimesnenin oğlı Durak muvâcehesinde takrîr-i da'vâ idüp didiler ki mezkûr Durak bizim cemâ'atimizden on bir nefer kimesneyi babam Hacı İbrahim'i siz katl eyledünüz diyü ehl-i örf eline virüb yigirmi gündür mahbû[s]lardan bi-hasebi'ş-şer' görülmüş taleb iderim didiklerinde kaziyye merkûm Durak'dan sû'âl olundukda benüm bu husûsda habus olan on bir nefer kimesne ile da'vâm ve nizâ'ım yokdur anları ben haps itdirmedim mezbûrân Hasan ve Kurd ile benüm nizâ'ım yokdur diyü akvâl-i tav'ı itdüği mezbûrân Hasan ve Kurd talebleri ile sicil olundı. Hurrire fî-evâsıt-ı Safer sene semân ve sittîn ve tis'a mie.

Şuhûdü'l-hâl:

-Hacı Mehmed bin Bali

-Ve Veli bin Sevindik

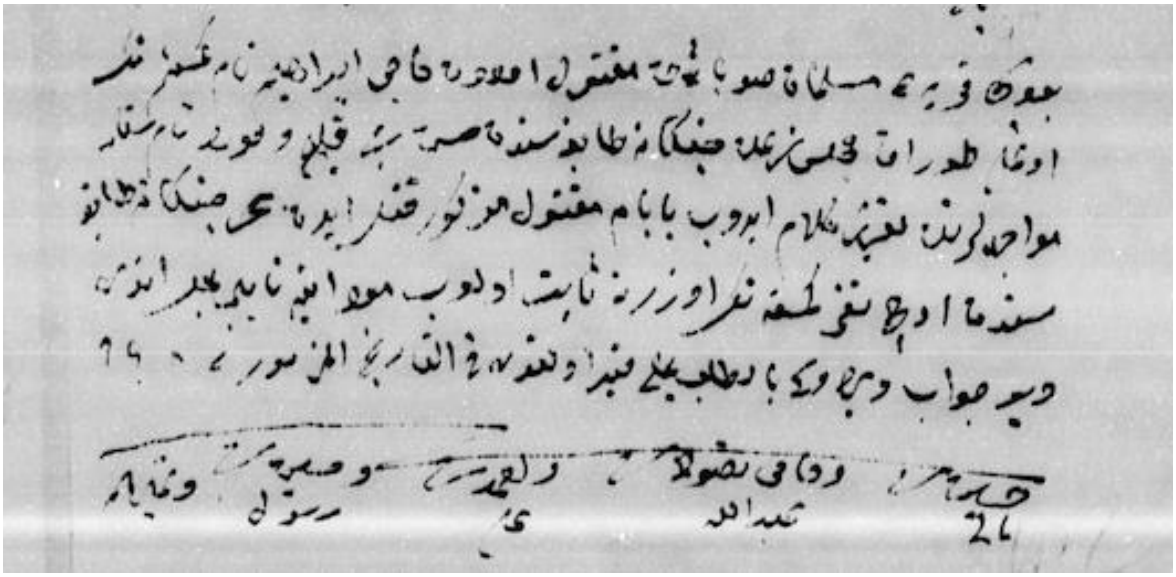
-Ve Mustafa bin Ali

-Ve Ahmed bin Ali

-Ve Hüseyin bin Resûl

-Ve gayrihüm.

Ek 2: BŞS, A 78, vr. 83, hüküm 5

Budur ki karye-i Müslüman Subaşı'da maktûl olan Hacı İbrahim nâm kimesnenin oğlı Durak meclis-i şer'de Çingâne tâ'ifesinden Hasan bin Kılıç ve Kurd nâm kimesneler muvâcehelerinde takrîr-i kelâm idüp babam maktûl-i mezkûr katl iden 'an-Çingâne tâifesinden üç nefer kimesnenin üzerine sâbit olub Mudanya nâibi sicil itdi diyü cevâb virdüği bi't-taleb sicile kayd olundı. Fi't-târîhi'l-mezbûr sene 968

Şuhûdü'l-hâl:

-Hasan bin Bali

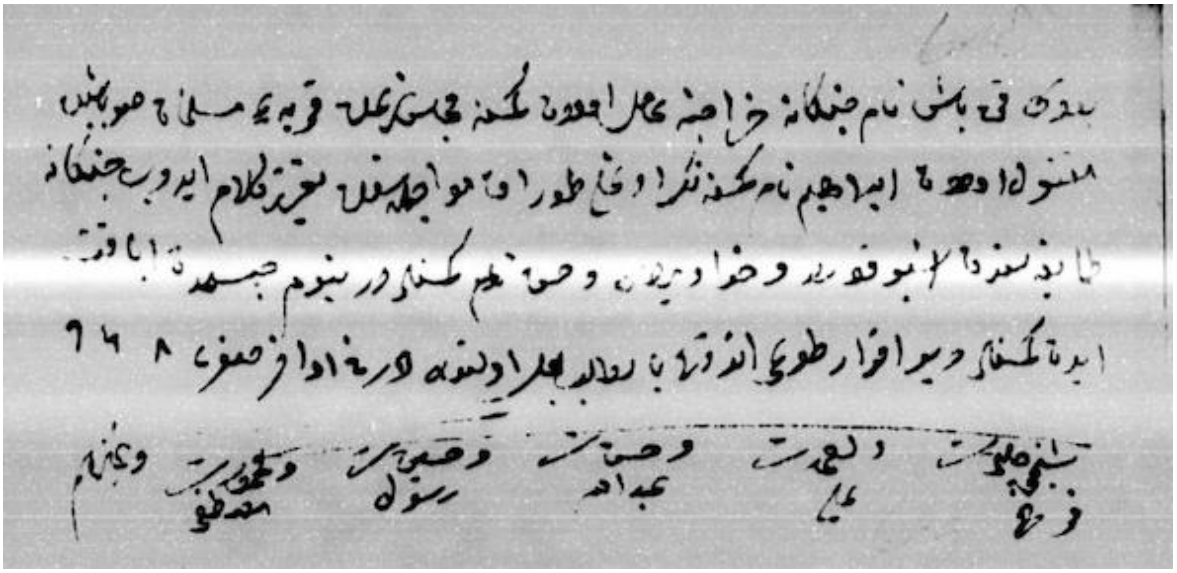
-Ve Hacı Nasûh bin Abdullah

-Ve Ahmed bin Ali

-Ve Hüseyin bin Resûl

-Ve gayrihüm.

Ek 3: BŞS, A 78, vr. 84, hüküm 7

Budur ki Karabaş nâm Çingâne harâcına ‘âmil olan kimesne meclis-i şer‘de karye-i Müslüman Subaşı’da maktûl olan İbrahim nâm kimesnenin oğlı Durak muvâcehesinde takrîr-i kelâm idüb Çingâne tâ’ifesinden işbu Kurd ve Hüdâvirdi ve Hasan nâm kimesnelerdir benüm hapsimde ibâkat iden kimesneler diyü ikrâr-ı tav‘î itdügi bi’t-taleb sicil olundı. Hurrire fi-evâhir-i Safer sene 968.

Şuhûdü’l-hâl:

-Şeyh Çelebi bin Ferah

-Ve Ahmed bin Ali

-Ve Hasan bin Abdullah

-Ve Hüseyin bin Resul

-Ve Mahmud bin Mustafa

-Ve gayrihüm.